

Энеіда навыварат

Жыў-быў Эней¹, дзяцюк хупавы²,
Хлапец няўвошта украсіў³;
Хоць пан, але удаўсь ласкавы,
Даступен, вецел, неграбіў⁴.
Ды грэкі нуйму⁵ нарабілі:
Як ляда, Трою⁶ ўсю спалілі.
Кашэль ён згробшы — наўцёк,
І, швыдка зробіўшы чаўнок,
Траянцамі яго набіў
Ды ў мора з імі ён паплыў.
Але Юнона⁷, баба злая, —
Адроддзя панскага, ліхая! —
Шукала ўсё яго згубіць,
На дно у пекла пасадзіць.
За тое, бачыш, неўзлюбіла,
Яго Венера⁸ што радзіла.
Юнона воблак адапхнула
Ды з неба на мара зірнула —
Плыве на чаўнаку Эней!
«Ах ты, някруціна⁹, зладзей!
Вось я цябе скручу ў табаку,
Ражном у мора, як сабаку!»
Панёву¹⁰ швыдка нахапіла,
Кашэль сачнямі¹¹ налажыла,
Ў калёсы села, пакацілась,
Якраз ў Эола¹² апынілась.
Ўвайшла ў святліцу, села ў кут.
«Здаровы ўсе! Эол ці тут?»
Эол сядзеў тады ля печкі, —
Мязгу¹³ скабліў на перапечкі
Ды лапці лыкам падплятаў.
Ён тут аборы падабраў,
Заткнуў за пояс кацатых¹⁴,
Скаціўся з печы ў адзін міг.
«Здарова, свацейка Юнона,
Даўно цябе я не відаў», —
І тры ёй зробіўшы паклоны,
Мякотнага¹⁵ на стол падаў.

Яна мякотнага паела,
Уцёршысь, так яму запела:
«Ці ведаеш маё ты гора?
Эней з траянцамі плыве.
Спіхні яго ты, сват, у мора, —
Няхай, паганец, воду п'е!
Мяркую, чуў: Эней — то зводнік,
Буянец, злодзей, канаводнік.
Траянцы такжа ўсе латрыгі¹⁶,
Усе абібокі і юрыгі¹⁷,
Іх трэба ўсіх са свету звесць!
Калі, сват, зробіш тую чэсць,
То я дзявухну украсіву,
Салодкую, як з мёдам сліву,
Табе за тое прывяду».
Эол расшупіў¹⁸ тое дзела, —
З яго аж слюнка пацякла —
Любіў ён цешыць грэшна цела,
Дзявухна па нутру была.
Заскробся, барадой затрос,
Разгладзіў вусы, пацёр нос,
Зажыў у ноздру табаку,
Зачхаўся ўвесь, замармытаў
Ды рэч Юноне ён таку
З паклонам, віш ты, адказаў:
«Авохці мне, мая Юнона!
Ніводнага ж нет ветру дома!
Што буду робіць я цяпер?
Барэй¹⁹ з пахмелля, як вапер²⁰,
Ляжыць ў святліцы на казёнцы²¹,
А Норд²² учора з'ехаў к жонцы,
Зефір²³ з дзяўчатамі зайграўся,
А Эўр у батракі наняўся.
Як хочаш тут сабе гадай,
Але дзявухну даставай!
А я ўсё зроблю, грамадзею!
Са ўсіх глуздоў іх сцебану,
З траянцаў выцісну алею,
На дно у мора заганю!
Твайго ж пабольша ліхадзея,

Некрута гэтага Энея,
Я так папру яго вятрамі,
Аж булькаць будзе пузырамі,
Як сторч у вір ўсіх галавой
Намеснік²⁴ сцягне за сабой!»
І вось Эол, галень схапіўшы,
На паншчыну склікаць пачаў,
І ўсе ён ветры распушчаў,
Бурліць ім мора наказаў.
Калі хто відзеў, як Бакціха²⁵
Нямецка піва задаець,
Яко яно падымець ліха,
Запеніцца ды розна прэць, —
От так і мора заравела,
Бублілась, пенілась, шумела.
Эней спалохаўся, ўсхадзіўся.
Матуз ад портак аж зваліўся,
Са страху й нюні распусціў
Ды, як у трасцы, ён завыў.
Траянцы ўсе казлы задралі,
Са ўсіх чаўноў яны гукалі,
Ў балоце быдта лісавей,
Ачухаўшысь, ўскрычаў Эней:
«О, цар-царэвіч, тат Нептун²⁶!
Не буду прад табой брахці,
Змілуйся, мора ты зміры.
Картузнай²⁷ я прышлю цяртухі²⁸,
Сударскай²⁹ моцнае сівухі,
А грошы з тайстры³⁰ сам бяры!»
Нептун на грошы меў ахвоту,
Гарэлку добра ён сцябаў,
Пачуў, што будзе за работу,
На ветраў строга закрычаў:
«А вон, нячысты некруціны!
З якой фантазіі вы тут?!
Глядзі, скаштуеце дубіны,
І ноздры вам ражном утруць!»
Вось досыць ветрам тут дзякацца³¹, —
З Нептунам зналі, які жарт, —
Дамоўкі сталі убірацца,

Як ад Кутуза Банапарт³².
Тут раптам неба спагадзелась,
Усплыла сонейка, з'яснелась,
Эней, уцёкшы так ад бед,
Састрапаць загадаў абед.
Траянцы ўзялісь за ядзенне,
Як з поля панскія харты³³
Была ў іх з затаўкай крупеня,
Кулагу³⁴ пхалі ў жываты;
Была ў іх гушча і драчона³⁵,
І парасяціна смажона.
Пілі гарэлку не каўшом —
Цягнулі ўволю ўсе набгом.
Усячыны панасцябалісь
Ды на палацях спаць паклалісь.
Венера з кірмашу вярнулась
(На Ушэсці³⁶, відзіш ты, была)
Ды аб Энеянку дачулась,
Юнона як яго спрагла³⁷.
Андрак з насоўкай апранула,
З падплётам ўздзела кавярзні³⁸,
Анучкі рабыя абула,
Як быццам войта³⁹ селязні;
Твар сыраваткаю абмыла,
Кужэльны ўздзела балахон,
Папранік⁴⁰ ў хустачку ўлажыла —
Пайшла да Зеўса⁴¹ на паклон.
А Зеўс тады сядзеў у клеці,
Гарэлку з мёдам там сцябаў,
Без сораму, як малы дзеці,
З падоння пальцам калупаў.
Прыйшла Венера і завыла,
Саплямі змазала ўсё рыла
Й так зазююкала яна:
«А чым перад табою, бацька,
Мой абмішуліўся⁴² дзіцяцька?
Зюкні, яка яго віна?
Не ўвідзяць Рыму яго вокі,
Калі Юнону не уймеш!
Звядуць на ростанях сарокі,

Сатрэць яна яго ў кулеш».
Тут Зеўс, гарэлачку дапіўшы,
Ражком ў халяву пастучаў,
Цяртухі моцнае зажыўшы,
Таку гаворку распачаў:
«Дапрэ Энеянка да Рыму
І будзе тама ён царом.
Палепшы Чыжаўскіх харом⁴³
Паставіць каменны палаты.
Паны ж не будуць там багаты,
Свае чаны ён завядзе.
І ўсё на водкуп забярэ.
Цяпер завернець к Карпагені⁴⁴
(Ў Дыдоны⁴⁵, відзіш, талака),
Папрэ уволю ён смажэні,
Ад'есца з добрага быка,
Папарыцца ён там у бані,
Падпусціць хвігля самай пані,
Закруціць моцна галаву —
На любжу⁴⁶ прывядзе ўдаву.
Ідзі, дачухна, не турбуйся!
Ды скорамам, глядзі, не псуйся!
Ні з кім саромна не клянись
І ў Сташкаў Нілу⁴⁷ пакланісь!»
Венера тут яму прысела,
Хранцуз паненак як вучыў,
Пайшла, вясельную запела:
Зевес ёй вельмі дагадзіў.
Эней пачухаўся, паскробся,
На ногі лапці падвязаў,
З палацей да кута дагробся
Ды пляць надкорніку казаў
Плыў, плыў, аж уваччу зазелянелась,
І мора горш ад талакна прыелась —
Ён ведзьмай на яго глядзеў.
А там пачаў ужо здзікацца
Ды так ні к чому стаў злавацца,
Што я й пісаць тут не пасмеў.
Казаў, што «лепш бы на пагосце
Схаўтурылі мае там косці,

Дарэмна з Троі пакруціўся
Ды валачобнічаць пусціўся».
Ён з гора піпку запаліў,
Ў балону голаву спусціў.
Аж зірк у мора — і сказіўся,
Запеў «Ізбранную»⁴⁸, заксіўся:
«Глядзеце, братцы, вунь сяло!»
Тут ўсіх за сэрца узяло.
Якраз на бераг прывалілі,
За плот чаўнок свой прыкруцілі,
Па шклянцы выпілі сівухі,
Паелі нашча саладухі⁴⁹,
Камоў з смятанай і глазухі⁵⁰,
Пайшлі у горад пагуляць.
Бягуць, як батракі з прыгону,
А ім ў варотах тыц — Дыдона
Ды стала так на іх казаць:
«Глядзі, які ж то абарванцы!
Ці смоль⁵¹ вы з Шчучча⁵² вязіце?!
Ай вы, духоўскія цыганцы!
Курэй з-пад клецця крадзіце?!
Чаго сюды вас прыкруціла?
Я й так дзесяцкага прыбіла,
Што ён распраўшчыны не знае
Ды без пашпартаў ўсіх пускае».
Як валасні⁵³, закапашылісь,
Пластом траянцы павалілісь,
Сачэнь⁵⁴ Дыдоне падняслі,
Таку гаворку зацяглі:
«Мы ўсе з траянскага прыходу,
Сударскі перад тым былі,
Ды ўвосень прошлага мы году
Ад грэкаў ў мора уцяклі.
Эней канторшчыкам у нас,
Пашпорты дзержыць Апанас.
Газеты ж, панюхна, ты маеш:
Спраглі як Трою, аб тым знаеш, —
То нечага табе й казаць.
О, артыкульная⁵⁵ Дыдона!
Ты нас у крэпасць запішы⁵⁶,

Ў нядзелю роб сабе два згоны —
Мы робіць будзем дадушы!
Мы ўсяку паншчыну смякаем:
У бровара глядзець як, знаем,
Загнеткі⁵⁷, сундукі рабіць,
На бочкі абручы набіць.
Піліп наш лепіць гарлачы,
Пракоп жа ступы, таўкачы,
А Саўка зелле ўсяка знае,
Дзяцём ён вогнік адклікае,
Хупаў бабамі варажыць
І скурапею⁵⁸ адхадзіць.
Глядзі, як мы парасшарпалісь,
Аж сорама свеціцца наскрозь,
Ўсе лапці розна растапталісь,
Сарочкі чорныя, як вось.
Калі ўжо ласка твая будзець, —
Вялі нам лазню пратапіць!
Адзежу трэба нам папрудзіць —
От так кішаць, няможна жыць».
Дыдона румзала і выла.
Цякло, як з лівера⁵⁹, з вачэй;
Маністы дзёргала, круціла,
А сэрца — тых-тых-тых у ей!
Яна ўжо чула пра Энея,
Што з гулькаю ў яго і шэя,
Што волас ў галаве скруціўся,
Што нос казюлькай раздваіўся, —
То шупіла⁶⁰, які тут смак.
І вось кляўшыла⁶¹ яна так:
«Калі б Эней ваш схамянуўся
Ды сам ка мне ён падварнуўся, —
Усячыны б тады дастаў...»
Ён — шмык, як быццам з неба спаў!
Ўзышлі ў святліцу, пераксцілісь,
Эней і «Вотча»⁶² прачытаў.
За стол ўсе порадам садзілісь,
Мялянік⁶³ на стале ляжаў.
Дыдона варыва ўлівала,
Шматкамі мяса ў місы клала

І забяляла малаком.
Трупаціла яна крупеню,
Яечню, руднік⁶⁴, жур⁶⁵, смажэню,
Каму пячэню з часнаком;
Былі й салодкія пацешкі:
Вяземскі пернікі, арэшкі,
Мязгі й мязюму⁶⁶ рашаты.
Дуда вярлюем⁶⁷ тут равела,
Сапелка⁶⁸ гусыняй шыпела,
Скрыпелі скрыпкі, як каткі,
Дзявухны галасу гукалі,
Вясну малоданькі склікалі
І жарты розныя рабілі:
Казу святочную вадзілі,
З загнеткі лося забівалі,
Дугу у браму прадзявалі, —
Пустоты ўволеньку было!
Расхарапушыўся⁶⁹ Эней,
Аж іскры сыплюць ад лапцей...

Заўвагі

- 1 Галоўны герой паэмы «Энеіда» старажытнага рымскага паэта Вергілія.
- 2 Лоўкі, спрытны.
- 3 Прыгожы.
- 4 Нефанабэрысты, негаварлівы.
- 5 У сэнсе шмат, многа.
- 6 Троя - галоўны горад Троады, разбураны грэкамі ў легендарную Троянскую вайну. (Троада — вобласць у Малой Азіі.)
- 7 Згодна рымскай міфалогіі — багіна месяца, крыху пазней — багіня сямейнага дабрабыту, пакравіцельніца жанчын і шлюбу.
- 8 Багіня кахання і хараства.
- 9 Прахвост, шэльма.
- 10 Панёва — род жаночай вопраткі.
- 11 Праснакамі, апрэснакамі.
- 12 Эол — згодна старажытнарымскай міфалогіі — бог вятроў.
- 13 Мякаць. Мязгой завецца і мяккая абалонь з дрэва і перацёртая моркаў, бульба.
- 14 Драўлянае ці касцяное шыла, падкалаўка, падкавырка.
- 15 Мяккага.
- 16 Латрыга, латруга, лотр — распушчаны чалавек, распуснік, гультай, абібок.
- 17 Назойлівыя, юрлівыя.
- 18 Зразумеў, расшалопіў, разабраўся.

- 19 Па старажытнагрэчаскай міфалогіі — сын зорнага неба і ранішняй зары, у пазнейшыя часы — паўночны вецер.
- 20 Кабан, вепр.
- 21 На лаўцы.
- 22 Згодна рымскай міфалогіі — бог халодных паўночных вятроў.
- 23 Па грэчаскай міфалогіі — бог самых моцных, імклівых вятроў Міжземнага мора; па рымскай — бог пшчотнага, лёгкага ветрыку.
- 24 Ужываецца тут у сэнсе «чорт», вадзянік.
- 25 У Віцебскай рэдакцыі «Энеіды навыварат» Бакціха - прозвішча ўтрымальніцы піўнога пограба ў Бешанковічах Віцебскай губерні. У Смаленскай рэдакцыі «Энеіды навыварат» Бак — вядомы ў тых часы півавар у г. Смаленску.
- 26 Адзін з галоўных багоў рымскай міфалогіі, бог мора, пакравіцель мораплавання.
- 27 Цудоўная, добрая, якая захоўваецца ў картузе.
- 28 Нюхальнай табакі.
- 29 Гасударскай, царскай.
- 30 Тайстра - кайстра - вешчавы мяшок. (У тэксце ўжыта ў сэнсе грашовы мяшок, каліта.)
- 31 Здзекуецца.
- 32 Ад Кутузава Банапарт.
- 33 Гончыя сабакі.
- 34 Ежа, прыгатаваная з густа заваранай жытняй мукі.
- 35 Драчона і гушча - каша з ячменных круп, адна з дробных (драных), другая з цэлых.
- 36 Ушэсце — рэлігійнае свята (Вознесенне).
- 37 Змучыла, стаміла, выматала.
- 38 Лапці.
- 39 Галоўны начальнік павета або сельскай акругі; у часы прыгону - сельскі стараста.
- 40 Абручык, абцягнены матэрыяй, які спецыяльна адзяваўся на галаву пад хустку.
- 41 Згодна старажытнагрэчаскай рэлігіі, Зеўс — галоўны бог, бог багоў.
- 42 Праштрафіўся, памыліўся.
- 43 Палацы князя Пацёмкіна ў маёнтку Чыжова Духаўшчынскага павета, на Смаленшчыне.
- 44 Карфагену.
- 45 Дыдона - міфалагічная заснавальніца Карфагена.
- 46 Да згубы; любжа — атрутная расліна.
- 47 Ніл (Сталобенскі) — кананізаваны царквой святы, кляштар якога быў на востраве Сталобіным за сем вёрст ад горада Асташкава Цвярской губерні.
- 48 Малітву «Взбранной воеводе».
- 49 Ежа, прыгатаваная з жытняй мукі; рэдка разведзенае цеста, ледзь заквашанае.
- 50 Камы — цёртая вараная бульба, глазуха — яешня.
- 51 Смалу.
- 52 Назва мясцовасці на Смаленшчыне.
- 53 Чарвякі.
- 54 Апрэснак. Тут у сэнсе «хлеб-соль», прывітальны падарунак.
- 55 Тут ужыта ў сэнсе высокапастаўленая.

- 56 Залічы ў прыгон, у прыгонныя.
- 57 Ачагі, камінкі пры печы, куды выграбаюць жар.
- 58 Скураную хваробу.
- 59 Пасудзіна, звычайна цыліндрычнай формы, маючая дзве невялікія адтуліны.
- 60 Здагавалася, разумела.
- 61 Гаварыла, казалі.
- 62 Малітву «Ойча наш».
- 63 Пірог.
- 64 Кісель.
- 65 Мучны кісель.
- 66 Ізюму.
- 67 Мядзведзем.
- 68 Дудачка накшталт жалейкі.
- 69 Разышоўся.

Крыніца: Беларуская літаратура : хрэстаматыя / [складальнікі: У. В. Адамчык, М. В. Адамчык]. - Мінск : Сучасны літаратар, 2004. - 1007 с.